

ANDREW SHORTEN

EL MULTICULTURALISME, LA TEORIA POLÍTICA DE LA DIVERSITAT

RECENSIÓ DE

SHORTEN, ANDREW. (2022). *MULTICULTURALISM: THE POLITICAL THEORY OF DIVERSITY TODAY*. POLITY PRESS.

Joan Vergés Gifra*

Paraules clau: multiculturalisme; interculturalisme; globalització; diversitat.

REVIEW OF

SHORTEN, ANDREW. (2022). *MULTICULTURALISM: THE POLITICAL THEORY OF DIVERSITY TODAY*. POLITY PRESS.

Keywords: multiculturalism; interculturalism; globalization; diversity.

* Joan Vergés Gifra, professor titular de Filosofia Moral al Departament de Filosofia de la Universitat de Girona. joan.verges@udg.edu. [id 0000-0002-1901-298X](https://orcid.org/0000-0002-1901-298X).

Citació recomanada: Vergés Gifra, Joan. (2023). El multiculturalisme, la teoria política de la diversitat. Recensió de Shorten, Andrew. (2022). *Multiculturalism: the political theory of diversity today*. *Revista de Llengua i Dret, Journal of Language and Law*, 79, 473-476. <https://doi.org/10.58992/rld.i79.2023.4019>

Fa un temps –posem que fa vint o trenta anys– el multiculturalisme estava de moda. I ho estava tant en el món acadèmic com en el món polític i social. Les llibreries tenien els aparadors plens d'obres que parlaven de la diversitat cultural; els polítics celebraven públicament l'oportunitat que representava per al país l'arribada de persones amb aspectes, costums i creences diferents; arreu s'organitzaven festivals de “músiques del món” o fires culinàries atapeïdes de parades amb menges exòtiques, etcètera. La moda tenia lloc, és clar, en paral·lel amb un altre fenomen: la constatació científica o la proclamació solemne –tot era una qüestió de graus– de l'avenç imparable de la globalització. Un fenomen i l'altre estaven units. De fet, l'un només es podia entendre en relació amb l'altre: si era cert que el món s'havia fet global, la globalització havia de comportar, per força, multiculturalitat. (Permeteu-me un incís: alguns encara recordem la discussió sobre quin terme calia utilitzar per traduir l'anglès *global*, si global, que ha triomfat, o mundial, tal com pretenia la gent més afrancesada; avui, la possibilitat de fer la frase *el món s'ha fet global* tal vegada serveix de consol per als que van perdre la disputa). A Catalunya, per exemple, es va posar en joc de seguida el relat historiogràfic que als anys 50 del segle passat havia ideat Jaume Vicens Vives sobre el Principat com una *terra de pas* i, ben aviat, es va començar a parlar de *nouvinguts* i, des de les institucions, es va promoure un discurs positiu sobre l'arribada de persones de fora. L'impacte, al nostre país, del discurs multiculturalista fou realment notable. També es va prestar molta atenció a les polítiques multiculturals que s'estaven implementant en altres llocs (molt particularment al Canadà i, més concretament, al Quebec, font inesgotable d'inspiració ideològica per a les ments pensants del catalanisme contemporani). Ep, si al discurs van correspondre polítiques efectives que demostraven voluntat política d'adoptar un model multicultural de debò, això ja són figures d'un altre paner!

Sigui com sigui, a finals del segon lustre d'aquest mil·lenni, justament quan el país esdevenia sociològicament multicultural, la ideologia multiculturalista entrava en crisi. Segons molts analistes, el multiculturalisme seria una altra de les víctimes col·laterals de l'anomenada guerra contra el terrorisme que l'imperi dels EUA va engegar arran de l'atac a les Torres Bessones per part d'Al-Qaida. És possible. En qualsevol cas, en el marc europeu, una data important és l'any 2008, quan el Consell d'Europa publica el *Llibre blanc sobre el diàleg intercultural* i diu ben clarament que el multiculturalisme ha fomentat “la segregació comuna i la mútua incomprensió” entre grups culturalment diferents. La consigna era clara: en comptes del multiculturalisme, calia adoptar l'interculturalisme, és a dir, fomentar l'intercanvi i l'encontre entre persones de cultures diferents sota el marc d'una comuna assumptió de les regles democràtiques. Un parell d'anys després, els líders dels tres estats més importants de la Unió Europea, Angela Merkel, David Cameron i Nicolas Sarkozy, dirien pestes públicament del multiculturalisme i advocarien obertament per l'adopció de polítiques interculturals. A partir d'aquell moment, segons els estudiosos, el multiculturalisme va a mal borràs.

Una de les virtuts del llibre que aquí ressenyem és que posa en dubte que el multiculturalisme estigui en crisi. Segons Andrew Shorten, professor de Teoria Política a la Universitat de Limerick (Irlanda), bona part de les polítiques que proposava el multiculturalisme han estat adoptades per les democràcies occidentals. A banda dels fets, tothom accepta que les societats modernes són plurals i que la democràcia no està renyida amb la diversitat cultural, ben al contrari. En termes polítics, doncs, el multiculturalisme no està en crisi. Però tampoc ho està pel que fa al discurs –Shorten se centra principalment en aquest aspecte, el teòric. Sens dubte, la discussió no té lloc de la mateixa manera que als anys 90, quan Will Kymlicka, Charles Taylor, Chandran Kukathas o Bhikhu Parekh, per exemple, van centrar la mirada en una sèrie concreta de problemes, van establir els termes de la discussió i van proposar concepcions normatives sobre la importància del reconeixement de la diversitat cultural en un context democràtic i liberal. Avui dia no trobem intents seriosos de produir una macroteoria que abasti els múltiples aspectes del fenomen multicultural o pluricultural sota una mateixa línia interpretativa. Però sí que hi ha *more fine-grained theories* sobre problemes i qüestions concretes relacionades amb la diversitat cultural. En general, diu, “el que estem veient no és tant el declivi o fins i tot la mort de la teoria política multicultural com la seva dissipació en un conjunt de línies [teòriques] diferents”.

El llibre, en aquest sentit, tot i que consta de nou capítols, podria ser dividit en dues parts. En la primera part, fins al capítol cinquè, Shorten repassa les aportacions que van fer els grans teòrics del multiculturalisme durant els anys 90 i primer decenni d'aquest segle, abans de la suposada crisi. En la segona, l'autor demostra amb els fets –una confirmació performativa, si voleu– que, avui dia, la teoria multicultural es juga en el terreny de la discussió sobre qüestions concretes relacionades amb la diversitat religiosa (capítol sisè), l'autogovern (capítol setè) i la justícia lingüística (capítol vuitè). Vist des d'aquesta perspectiva, la segona part, és clar, té més interès que la primera, que és força més escolar i, per tant, menys controvertida.

En el segon capítol (el primer correspon a la introducció), Shorten exposa les teories de Kymlicka i Kukathas com a exemples paradigmàtics de l'esforç que van fer alguns autors per incorporar el multiculturalisme en el si del liberalisme. Kymlicka va defensar que en la concepció liberal calia incloure els drets a la pròpia cultura –els drets característics de les minories nacionals, els drets poliètnics dels immigrants– per raons vinculades al desenvolupament de la persona, és a dir, per raons vinculades amb el valor de l'autonomia. Per la seva part, Kukathas parteix de la idea que el liberalisme es basa, no tant en l'ideal d'autonomia com en el de tolerància. És per raons de tolerància liberal que cal acceptar que els individus tinguin drets a la pròpia cultura. En el següent capítol, Shorten exposa la teoria de Taylor sobre el reconeixement –la necessitat de l'individu que se li reconegui la pertinença a un determinat grup cultural– i la teoria de Parekh sobre el diàleg intercultural. Segons Shorten, la raó per la qual Taylor i Parekh han de ser tractats a part de Kymlicka i Kukathas és que els seus plantejaments estan al marge del liberalisme o el depassen. En el quart capítol, enumera i discuteix les quatre objeccions filosòfiques més importants contra el multiculturalisme, a saber, (i) que el fet d'atorgar drets per raons de pertinença a un grup cultural atempta contra l'ideal igualitarista; (ii) que permet discriminacions injustificables a l'interior de cada grup, especialment respecte a les dones; (iii) que es basa en una concepció essencialista de la cultura, i (iv) que, d'acord amb l'ideal cosmopolita, no hauríem d'atribuir tanta importància a la pertinença cultural, atès que les persones, de la mateixa que es mouen d'un lloc a un altre, també canvien d'una cultura a una altra o practiquen el mestissatge. En el cinquè capítol, Shorten continua fent el recull de les crítiques contra el multiculturalisme, però, en aquesta ocasió, ho fa amb relació als efectes institucionals que, suposadament, genera. En aquest sentit, es fa ressò de les crítiques que se senten més fàcilment en l'opinió pública i que els mandataris europeus van assumir amb tanta facilitat: el multiculturalisme soscava la cohesió social i l'estabilitat política perquè aïlla els individus en grups estancs.

En la major part d'aquests capítols de la primera part del llibre, Shorten tendeix a fer tan sols recopilatoris o recull de postures. És a dir, amb prou feines adopta postures controvertides i argumentades sobre els assumptes que hi tracta. Així doncs, per exemple, més que intentar rebatre les crítiques filosòfiques o institucionals que s'han formulat contra el multiculturalisme, el que fa és recollir les rèpliques que s'han alçat contra aquestes crítiques. En aquest sentit, sobretot en aquesta primera part, estem davant d'un llibre més aviat escolar, un manual que es marca el propòsit d'introduir la discussió a un públic que ignora els debats que han protagonitzat els principals autors de la controvèrsia. Això no vol dir, tanmateix, ni de bon tros, que el que hi diu, en aquesta primera part, no sigui controvertit. Per exemple, resulta bastant qüestionable afirmar que la teoria del reconeixement de Taylor es desenrotlla en els marges del liberalisme *mainstream* o afirmar que Parekh depassa el marc del liberalisme. És cert que tant l'un com l'altre han elevat crítiques contra el liberalisme, o contra alguns liberals. Però si ens fixem en l'obra d'aquests autors veurem de seguida que les seves crítiques estan adreçades contra certes versions del liberalisme. No sembla que es pugui concloure tan fàcilment, doncs, que estan al marge del liberalisme. No hi ha res més característic en un liberal que criticar el mateix liberalisme. D'aquí obté la resiliència, justament, el liberalisme.

En la segona part del llibre Shorten es mostra un pèl més atrevit. En el sisè capítol s'ocupa principalment d'exposar les visions de Cécile Laborde i Anna Elisabetta Galeotti sobre el problema de l'acomodació de les diferències religioses, però el plantejament del capítol, per si mateix, resulta ja més agosarat. I és que hi qüestiona –ep, recollint l'autocrítica de Kymlicka– que el multiculturalisme liberal clàssic donés una resposta adequada a la diversitat religiosa en apartar-la taxativament de la diversitat cultural. Els problemes conceptuals que genera la diversitat religiosa no són tan diferents dels que genera la diversitat cultural. En el penúltim capítol, Shorten continua fixant-se en els grups religiosos, però aquest cop amb relació al problema dels drets a l'autogovern que també afecta, és clar, les minories nacionals. En aquest cas, l'opció argumentativa encara és més polèmica. De fet, no solament és polèmica, sinó molt qüestionable. Efectivament, no sembla gaire fructífer o raonable traçar una analogia entre els problemes d'autogovern que afecten les minories nacionals –que, en darrer terme, poden arribar a aspirar a la sobirania plena– i els problemes que es generen inevitablement entre una legislació democràtica i el desig de les confessions religioses d'autogestionar-se segons les seves pròpies creences en exclusiva. En aquest segon cas, estem més davant d'un problema d'acomodació –de fet, en algun moment a Shorten se li escapa l'expressió– que no pas de govern d'un territori. Equiparar una tipologia amb l'altra fa que la idea de *govern* o *autogovern* perdi el seu pes específic en tant que categoria política. D'altra banda, per què fixar-se en les organitzacions religioses i no en les empreses privades o els clubs de futbol? Possiblement aquest és un dels capítols més fluixos del llibre. L'últim capítol, en canvi, dedicat al problema

de la justícia lingüística, és força més rodó. Parteix, igualment, d'una certa voluntat polemitzadora en el plantejament mateix de la qüestió, atès que, després de repassar les principals postures que s'han consolidat en la subdisciplina –les teories d'Alan Patten, Helder de Schutter o Philippe Van Parijs– reclama atenció a la situació lingüística dels immigrants i planteja la possibilitat que els immigrants també puguin ser beneficiaris de drets lingüístics.

En resum, es tracta d'un llibre que complirà molt bé la funció escolar d'introduir el neòfit o l'encuriós en la miriada de qüestions que giren al voltant de la ideologia multiculturalista i les respostes que han ofert els autors més reputats en la matèria. Tal vegada no és una obra idònia per a fer-se'n una idea, sobre totes aquestes qüestions. Però això ja passa amb la mena de literatura que es prodiga en l'àmbit acadèmic.